

kmkt

katedra
manažmentu
kultúry
a turizmu

www.kmkt.sk

Publikácia „Súčasná migrácia a ich reflexia v spoločenskom vedomí“ vychádza ako zborník vybraných prác z medzinárodnej konferencie organizovanej Katedrou manažmentu kultúry a turizmu Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Uskutočnila sa v dňoch 22. a 23. septembra 2021 a rovnako ako zborník sú výstupom projektu VEGA 1/0139/19 Novodobé migrácie vo verejnej mienke, politickej diskusii a mediálnej praxi. Hlavným cieľom projektu bolo zistiť, aké sú príčiny, podoby a dôsledky novodobých migrácií.

ISBN 978-80-558-1800-9

9 788055 818009 >

SÚČASNÉ MIGRÁCIE A ICH REFLEXIA V SPOLOČENSKOM VEDOMÍ

Súčasná migrácia a ich reflexia v spoločenskom vedomí

Editor

Silvia Letavajová

Nitra 2021

MAPOVANIE NENÁVISTI A ISLAMOFÓBIE V SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI¹

Zuzana Hasna – Maroš Žofčín

Abstract: Islamic foundation in Slovakia is from 2015 registering a significant rise in hate crime towards the muslim minority living in Slovakia. During the migration crisis in 2015-2016 most of the islamophobic incidents were somehow related to the migration. Hate crime is not the only form of islamophobia, Muslim facing things like discrimination, intolerance and diverse forms of verbal abuse, so called Hate speech. These forms are not necessarily classified as a crime. Muslim as the well as the other migrants have to face the prejudices in their everyday lives. These facts and their latent form are the base of the research for the mapping of hate and islamophobia in Slovak society. The research is in the first phase of the two-year project „Combating Islamophobia and supporting hate crime victims in Slovakia“ acronym SalamSK. A study was conducted to gather data and collect firsthand experience from individual interviews and focus groups with Muslims, refugees and other migrants living in Slovakia), identification of hate related problems they face in everyday life, and their impact, including mild forms of discrimination, including data on the verbal/ email/ online attacks. The mapping includes information regarding the experience with criminal proceedings (as a victim or as a witness of hate crime) as well as the experience with other proceedings (misdemeanour, discrimination); data was collected from 127 respondents. Islamic Foundation in Slovakia has the responsibility for this activity, as it has the ability to contact wide range of members of the slovak Muslim community.

Kľúčové slová: Islamofóbia, nenávisť, trestný čin, moslimovia, utečenci, migranti, práva obetí, mapovanie

Key words: Islamophobia, hate crime, Muslims, refugees, migrants, rights of victims, mapping

¹ Príspevok je výstupom projektu „Boj proti islamofóbii a podpora obetí trestných činov z nenávisti na Slovensku (Combating Islamophobia and supporting hate crime victims in Slovakia)“ č. 963565, spolufinancovaného z Programu Európskej únie pre práva, rovnosť a občianstvo (2014-2020), REC-RRAC-RACI-AG-2020.

ÚVOD

Islamská nadácia na Slovensku systematicky zaznamenáva prejavy nenávisti a útokov na členov moslimskej minority žijúcej na Slovensku. Počas migračnej krízy v rokoch 2015-2016 prevažná väčšina islamofóbných incidentov nejakým spôsobom súvisela s migráciou. Nenávisťne motivovaný trestný čin je pritom len jedným z prejavov islamofóbie, avšak moslimovia čelia pravidelne aj jej ďalším prejavom: diskriminácii, intolerancii a rôznym formám verbálnych nenávisťných prejavov (tzv. hate speech), ktoré nevyhnutne nie sú kvalifikované ako trestný čin. Moslimovia, ako aj ďalší migranti, často čelia predsudkom v ich každodennom živote. Nenávisťné prejavy sú niekedy namierené aj proti osobám, ktoré utečencom, migrantom a moslimom pomáhajú, zamestnancom mimovládnych organizácií, ktorí dostávajú maily a komentáre na sociálnych sieťach plné nenávisti a zastrašovania.

Práve tieto skutočnosti a ich latentnosť boli podnetom k terénnemu výskumu mapovania nenávisti a islamofóbie v slovenskej spoločnosti. Výskum bol úvodnou fázou dvojročného projektu *“Boj proti islamofóbii a podpora obetí trestných činov z nenávisti na Slovensku (Combating Islamophobia and supporting hate crime victims in Slovakia)“*; s akronymom SalamSK. V partnerstve ho realizujú Islamská nadácia na Slovensku (INS) a Liga za ľudské práva, s finančnou podporou Európskej únie cez program Práva, Rovnosť a Občianstvo (2014 – 2020) v období od 1. januára 2021 do 31. decembra 2022. Mapovanie je prvým základným predpokladom k tomu, aby pomoc a podpora moslimom, migrantom a utečencom mohla byť adresná a efektívna. Hlavným cieľom projektu je boj proti rasizmu a xenofóbii namierenej proti moslimom ako aj utečencom a migrantom žijúcim na Slovensku. Špecifickými cieľmi sú: a) zhodnotenie aktuálneho stavu ochrany obetí nenávisťných trestných činov na Slovensku a navrhnutie vhodných odporúčaní pre zlepšenie systému ich ochrany; b) analýza prezentovania islámu a moslimov slovenskými médiami, identifikácia negatívnych stereotypov a predsudkov a ich porovnanie s reálnymi faktami; c) poskytnutie právnej pomoci obetiam nenávisťných trestných činov a posilnenie postavenia členov a členiek komunít moslimov, utečencov a migrantov; d) osвета vo vzťahu k verejným autoritám a vzdelávanie študentov Akadémie Policajného zboru v Bratislave; e) scitlivovanie verejnosti v danej téme.

Fakt, že takéto problémy existujú je dlhodobou známy a diskutovaný. Aj Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) vo svojej poslednej monitorovacej správe o Slovensku (2020) zdôrazňuje, že oficiálne štatistiky neposkytujú pravdivý obraz o rozsahu trestných činov z nenávisti na Slovensku. Notoricky známe sú mnohé protimoslimské výroky vrcholných politických predstaviteľov (napríklad SITA, Pravda.sk – Fico v rozhovore... 2016) a zdokumentovaných bolo

i viacero verbálnych (napríklad Jabůrková 2021) a fyzických (napríklad ČTK – Na Slovensku sa množia... 2016) útokov na moslimov pre ich vierovyznanie.

Islamská nadácia na Slovensku tieto prejavy každoročne zbiera a kategorizuje v podobe Výročných správ o islamofóbii na Slovensku (Islamská nadácia na Slovensku – Výročné správy o islamofóbii 2013 – 2020). V týchto správach sumarizujeme prejavy islamofóbie a akékoľvek nenávistné prejavy motivované nenávisťou k islámu či moslimom. Do našich výročných správ zaraďujeme všetky prípady, ktoré z pozície organizácie zastupujúcej moslimskú komunitu na Slovensku vnímame ako protimuslimské. Zároveň uvádzame všetky prípady, ktoré boli medializované, prípadne nám ich oznámili priamo členovia našej komunity. Tieto správy o islamofóbii na Slovensku sú každoročne podkladom pre Úrad pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR) spadajúci pod Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), ktorý ich využíva pri zbere dát o nenávistných prejavoch v jednotlivých krajinách. Dáta Islamskej nadácie na Slovensku bývajú vo výstupe ODIHR uvedené prakticky každoročne (OSCE ODIHR Hate Crime Reporting 2019).

Mapovanie nenávisti a islamofóbie v slovenskej spoločnosti prezentované v tomto príspevku sa od výročných správ o islamofóbii na Slovensku líši predovšetkým svojím rozsahom a spôsobom zberu dát. Pokým vo výročných správach uvádzame iba prípady, ktoré sme zachytili v médiách alebo nás na ne členovia komunity upozornili, pri mapovaní prejavov islamofóbie sme my proaktívne začali oslovať verejnosť – ako moslimov, tak i ľudí, ktorí by o podobných prípadoch mohli mať vedomosť – aby vyplnili náš detailný dotazník. Taktiež sme nijako nelimitovali incidenciu. Pokým pri výročných správach uvádzame iba prípady za príslušný rok, v tomto výskume respondenti mohli uviesť prípady, ktoré sa stali kedykoľvek, či už v blízkej alebo dávnejšej minulosti. Cieľom bolo detailne zozbierať relevantné konkrétne prípady, ktoré poslúžia ako východiskový a argumentačný bod pre ďalšiu intervenciu, ako aj samotné zviditeľnenie tejto problematiky.

Definícia nenávistného trestného činu podľa platnej slovenskej legislatívy je nasledovná:

“Nenávistný trestný čin je akýkoľvek trestný čin definovaný v Trestnom zákone, ak bol spáchaný z osobitného motívu nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie.” (Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.)

Podarilo sa nám vďaka tomu vyzbierať podstatne viac prípadov ako obvykle zahrňame v našich výročných správach. Dotazník vyplnilo až 127 respondentov (vo výročných správach máme v priemere 10-20 prípadov za rok). Vysoký počet respondentov je o to signifikantnejší, že v dotazníku bolo celkovo až 40 otázok, takže ide o skutočne podrobný a pre respondenta časovo náročný dotazník. Dosiahnuť tento počet respondentov nebolo vôbec jednoduché. Náš pôvodný zámer boli fokusové skupiny naživo v mestách s vyššou koncentráciou moslimov, avšak prísne opatrenia a dlhší lockdown nám to značne sťažili. Napokon sme ho realizovali prostredníctvom online platformy survio.com.

Pre mnohé obeť z nenávisti ide o veľmi citlivú, osobnú tému a nie vždy je jednoduché ich presvedčiť, aby sa o ňu podelili. Strach je silná emócia, ktorá zohráva významnú rolu v našich životoch a ovplyvňuje naše konanie. Koreluje to aj s (ne) vyplňaním dotazníkov. Viacerí nám odmietli dotazník vyplniť, hoci s určitosťou vieme, že boli terčom nenávistných útokov. A to aj napriek tomu, že celý výskum prebiehal anonymne a INS disponuje dôveryhodným postavením. Množstvo respondentov a detailnosť informácií, ktoré sme týmto spôsobom získali, vysoko prevyšujú všetky naše predošlé aktivity zamerané na zber dát o islamofóbii na Slovensku. S najväčšou pravdepodobnosťou tento zber prekonáva aj všetky aktivity iných organizácií, inštitúcií a výskumníkov skúmajúcich islamofóbiu a protimuslimskú nenávisť na Slovensku, ktoré boli doposiaľ vykonané. Islamská nadácia na Slovensku aj preto plánuje tento spôsob zberu dát (online dotazník podporený reklamou, prípadne cieleňou kampanou) v budúcnosti využívať aj pri príprave nadchádzajúcich výročných správ o islamofóbii.

MOSLIMOVIA NA SLOVENSKU

V našom sociologickom výskume sme sa zamerali na prejavy nenávisti voči nasledujúcim skupinám obyvateľov: moslimky a moslimovia, migrantky a migranti, utečenkyne a utečenci, resp. azyľantky a azyľanti. Tieto sociálne podskupiny na Slovensku de facto tvoria moslimskú minoritu. Moslimská menšina je považovaná za relatívne mladú a napriek tomu, že islám je aktuálne druhé najväčšie svetové náboženstvo, v slovenských podmienkach tejto komunity zatiaľ veľa výskumov venovaných nebolo. I tie, ktoré boli, boli skôr všeobecné, zameriavajúce sa na históriu a charakteristiky slovenských moslimov. Prínos nášho výskumu vnímame v tom, že sa tejto komunite nevenuje výlučne ako celku, ale zameriava sa na špecifickú tému – prežívanie prejavov nenávisti voči

členom moslimskej komunity, čo umožňuje ísť pri výskume oveľa viac do hĺbky. Aby sme však mohli hovoriť o skúsenostiach jednotlivcov, je potrebné na úvod aspoň stručne predstaviť, kto títo ľudia sú.

DEMOGRAFIA A CHARAKTERISTIKA

Vzhľadom na absenciu oficiálnych štatistík je problém uviesť presné počty moslimov na Slovensku. Podľa odhadov INS žije v súčasnosti na Slovensku asi 5-tisíc moslimov a moslimiek. Presnejšie údaje by mohlo priniesť sčítanie obyvateľstva z roku 2021, ktoré síce už bolo ukončené, avšak jeho výsledky v čase písania tejto práce ešte neboli verejne publikované. V tomto sčítaní bolo po prvýkrát možné uviesť islám ako svoje náboženstvo priamo, v minulosti to bola možnosť "iné".

Moslimskú komunitu na Slovensku tvoria najčastejšie Arabi, Albánci, Bosniaci, Afganci, ale aj stále viac Slovákov. V menšom počte tiež moslimovia z Turecka, Pakistanu, Indonézie a krajín bývalého ZSSR. Percentuálnym zastúpením je viac mužov ako žien a viac mladých ako starých. Ich najväčšia koncentrácia je v Bratislave a Košiciach, menšie komunity moslimov žijú aj v Nitre, Leviciach, Trnave, Martine, Žiline a Piešťanoch. Možno konštatovať, že prílev utečencov do Európy v roku 2015 nemal žiaden podstatný vplyv na veľkosť či zloženie moslimskej komunity v rámci SR.

Vo všeobecnosti možno uviesť, že moslimovia na Slovensku sú vzdelaní (dokazuje to aj nami realizovaný výskum, kde sme sa respondentov dotazovali aj ukončené vzdelanie, pričom 39 respondentov a respondentiek (30,7%) uviedlo ukončený II. stupeň VŠ a 17 osôb (13,4%) III. stupeň VŠ), samostatní s dobrou znalosťou slovenského jazyka. V ekonomickej oblasti je mnoho moslimov, ktorí na Slovensku úspešne podnikajú, čo napomáha nielen vytváraniu nových pracovných miest, ale zlepšuje celkový stav ekonomiky krajiny. Moslimovia nie sú spoločensky izolovaní, ani inak oddelení od väčšinovej spoločnosti. Naopak, moslimovia sú zvyčajne v úzkom kontakte s majoritou, čo napomáha budovaniu mostov medzi často odlišnými kultúrami. INS má vynikajúce vzťahy s mnohými mimovládnyimi organizáciami ako Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Medzinárodná organizácia pre migráciu, Liga za ľudské práva, UNHCR a pod., ako aj so štátnymi inštitúciami ako Migračný úrad Slovenskej republiky či Slovenská národná galéria a spolupracujú na rôznych projektoch. Je niekoľko športových disciplín na Slovensku, v ktorých moslimskí hráči dosiahli obdivuhodné úspechy. Výrazné zastúpenie moslimov možno nájsť v prvej futbalovej lige a ľadovom hokeji. Samostatnou kapitolou je taekwondo, kde moslimovia dokázali presláviť Slovensko na celosvetovej úrovni.

Na Slovensku nie je žiadna politická strana reprezentujúca moslimskú menšinu, ani žiadny poslanec Národnej rady, ktorý by sa hlásil k islámu. Avšak isté aktivity v oblasti politiky boli vynaložené. Ide hlavne o odporúčanie, ktoré INS vydala pred začiatkom posledných parlamentných volieb, v ktorých vyzývala moslimov, aby sa zapojili do volieb a neboli pasívni. Ďalšou verejne prospešnou aktivitou je organizovanie a propagácia verejných zbierok pri rôznych príležitostiach, ako napríklad aj veternej smršte vo Vysokých Tatrách či povodní a rôzne zbierky pre chudobných a ľudí v núdzi, vrátane bezdomovcov.

Poslednou oblasťou, v ktorej sú moslimovia prínosom, je aktívna snaha INS o rozvíjanie dialógu medzi príslušníkmi rôznych náboženstiev a kultúr, ako aj medzi moslimami a väčšinovou spoločnosťou, čím usiluje o zlepšenie vzájomného spolužitia na Slovensku. Medzi najznámejšie patria verejné medzináboženské diskusie "Stretnú sa rabín, kňaz a imám" a obľúbený formát zážitkového programu pre ženy s rôznorodým migrantským pozadím BaBinec.

ISLAMSKÁ NADÁCIA NA SLOVENSKU (INS)

Islamská nadácia na Slovensku je etablovanou organizáciou s verejnoprospešným zameraním a celoslovenskou pôsobnosťou, s cezhraničným presahom. Vznikla 28. októbra 1999 transformáciou predchádzajúceho Všeobecného zväzu muslimských študentov na Slovensku. Viac ako 21 rokov buduje mosty porozumenia, prepája, vzdeláva a zblízuje. Ako jediná na Slovensku sa systematicky venuje problematike neznášanlivosti, bojuje proti predsudkom a všetkým prejavom nenávisťi, hlavne voči moslimom/komunitám imigrantov. Kultúrne centrum Córdoba v správe INS poskytuje už viac ako 12 rokov vzdelávacie, kultúrne a komunitné aktivity. Je otvorené každému 365 dní v roku. Prevádzkujeme vlastný spoločensko-spravodajský portál ISLAMONLINE.sk so stabilnou čitateľskou základňou a s akcentom na témy „čo iní ignorujú, my zdôrazňujeme“, ako aj rovnomennú stránku na Facebook-u². Okrem toho je naším úsilím myslieť globálne a konať lokálne, v prospech celospoločenskej priaznivej zmeny, vzájomného rešpektu a porozumenia.

² Dostupné na: www.facebook.com/islamonline.sk.

BEZ MEŠITY

Podobne ako v Českej republike aj moslimovia na Slovensku sa usilovali a dodnes stále usilujú vybudovať reprezentatívne priestory na praktizovanie svojej viery, najlepšie v podobe mešity. Žiaľ, v tomto smere narážajú na nevôľu a odpor kompetentných, vrátane verejnosti. Cudzie nechceme, svoje si nedáme je názov čerstvej publikácie od Centra pre výskum etnicity a kultúry, ktorá analyzuje postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku. Osobitnú podkapitolu venovali vnímaniu islámu a ich zistenia potvrdzujú našu tézu. Téma islámu sa vinula celým ich kvantitatívnym a kvalitatívnym výskumom. Podľa nich sa

“s povolením oficiálnych modlitební či iných verejných prejavov praktizovania viery sa ľuďom spájajú viaceré obavy, spontánne opäť súvisiace takmer výlučne s islámom ... vnímanie islámu stojí za mnohými negatívnymi postojmi ľudí. Otázka o vnímaní islámu tak už len potvrdila výrazne negatívne vnímanie tohto náboženstva. Až 81,6% respondentov totiž vníma toto náboženstvo ako odlišné, podozrivé či priamo nebezpečné.” (Gallová Kriglerová – Kadlečíková – Holka Chudžíková – Píškova 2021: 56 – 58).

Od roku 2009 čiastočne splňa podmienky na realizáciu náboženských aktivít moslimskej obce v Bratislave a okolia kultúrne centrum Córdoba, ktoré v centre hlavného mesta na Obchodnej ulici prevádzkuje Islamská nadácia na Slovensku. Je miestom pre pravidelné a piatkové modlitby, náboženské stretnutia, spoločné akcie počas ramadánu a sviatkov íd, ako aj komunitno-kultúrne a vzdelávacie aktivity – otvorené aj pre širšiu verejnosť. Okrem Córdoba sa v Bratislave nachádza jedna ďalšia modlitebňa v mestskej časti Petržalka. Svoje priestory majú moslimovia aj v Nitre, Martine a Košiciach, zväčša v súkromných objektoch miestnych moslimov alebo na vysokoškolských internátoch. Výstavba skutočnej a funkčnej mešity je však z hľadiska legislatívy a postoja verejnosti k islámu zatiaľ v rovine zbožného prania. A tak Slovenská republika zostáva jediným štátom v EÚ a Bratislava jediným hlavným mestom v Európe, kde neexistuje stavba splňajúca kritéria mešity a naplňajúca požiadavky náboženských práv a slobôd miestnej moslimskej komunity.

VÝZVY

Najvypuklejším problémom, bez vyhliadok na jeho vyriešenie v krátkodobom horizonte, je nemožnosť registrovania islámu ako náboženskej obce na Slovensku

a s tým spojené obmedzenia, ako napríklad nemožnosť výučby islámu na štátnych slovenských školách, nemožnosť duchovnej podpory moslimov v slovenských väzniciach, nemožnosť náboženských sobášov s formálnou platnosťou atď. Zákon na registráciu náboženských obcí na Slovensku je jeden z najprísnejších v Európe. Novelizáciou v roku 2007 bol ešte sprísnený, keď bol zvýšený počet podpisov na 20-tisíc a o niekoľko rokov neskôr na 50-tisíc. Sprísnené boli aj podmienky kladené na signatárov, keďže už nie sú postačujúce podpisy podporovateľov, ale zákon odvtedy vyžaduje podpisy členov/vyznávačov daného náboženstva, ktorí sú zároveň plnoletými slovenskými občanmi.

Ako už bolo spomenuté, Slovensko je taktiež poslednou krajinou EÚ, ktorá zatiaľ nemá oficiálnu mešitu či islamské centrum. Táto skutočnosť je pritom veľmi obmedzujúcou ako pre moslimskú komunitu, tak pre väčšinovú spoločnosť. Moslimom chýbajú dôstojné priestory, ktoré by v dostatočnej miere dokázali naplniť ich potreby. Slovenská majorita by bola taktiež prijímateľom benefitu, kde by záujemcovia mohli získavať informácie priamo z prvej ruky (pri písaní školských prác, výskumných projektov atď.) a participovať na aktivitách v prospech súžitia a vzájomného rešpektu. INS vlastnila pozemok pri Suchom mlyne viac ako dvadsať rokov, o ktorý sa riadne starala a kde plánovala vybudovať islamské kultúrne centrum. Hoci pri kúpe pozemku dostala príslub a predbežný súhlas so stavbou, napokon žiadosť o stavebné povolenie bola opakovane zamietnutá. V dôsledku týchto skutočností sa nakoniec pred dvomi rokmi rozhodla pozemok predať.

Samostatnou kapitolou je eskalujúca nenávisť a jej rôzne formy zo strany väčšinového obyvateľstva, ktorá je trendom naprieč celou Európou a ani Slovensko, žiaľ, nie je výnimkou. Ide zvyčajne o rôzne verbálne narážky, ktoré výnimočne prerástli i do niekoľkých fyzických útokov či poškodenia majetku. Existuje aj niekoľko politických strán, od ktorých popredných činiteľov boli v minulosti zaznamenané islamofóbne výroky. Problémom je tiež nevyvážené informovanie o isláme, moslimoch či moslimských krajinách v slovenských médiách, zakladanie protiislamských diskusných skupín na internete a na sociálnych sieťach, najčastejšie Facebook-u. INS aktuálne pracuje na zbere podkladov a začiatkom roka 2022 zverejní detailnú odbornú analýzu o tom, ako slovenské médiá zobrazujú moslimov a islám. Táto analýza má potvrdiť alebo vyvrátiť tézu, že médiá zjednodušujúcim a stereotypným zobrazovaním nepriamo podporujú nenávisťné prejavy a prispievajú k islamofóbii. Vo vzťahu k terénnemu výskumu je za hlavný dôvod označovaný strach a nedôvera v prístupe a postupe štátnych orgánov. S problematikou nereportovania priamo súvisia viaceré identifikované výzvy a naším úsilím je docieľiť zmenu, pretože:

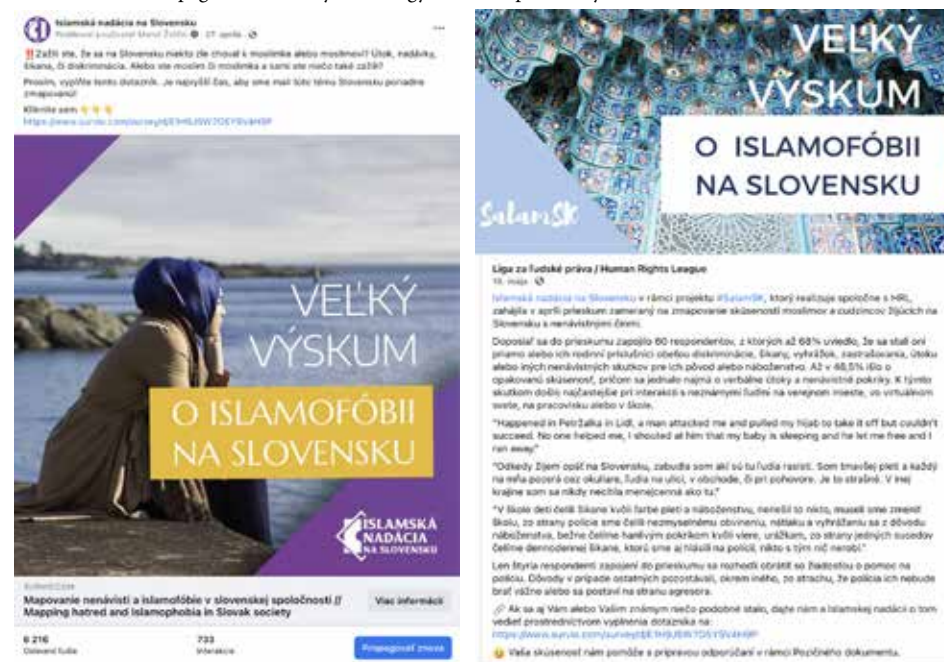
- ak trestný čin nie je nahlásený a riadne vyšetrený, nedochádza k potrestaniu páchatelov, ktorí môžu v nenávisťných útokoch beztrestne pokračovať,
- existujúce štatistiky nemajú relevantnú výpovednú hodnotu,
- štát nepozná rozsah problému, a teda môže dochádzať k podceňovaniu nebezpečného javu islamofóbie a xenofóbie voči utečencom a migrantom a k neprijímaniu potrebných opatrení.

METODOLÓGIA

Výskum prebiehal formou dotazníka, ktorý bol distribuovaný online. Dotazník sa skladal celkovo zo 40 otázok. Pýtali sme sa, kedy a aké nenávisťné prejavy dotyčná osoba zažila (alebo bola ich svedkom) a či ich nahlásila polícii. Pokiaľ ich nahlásila, pýtali sme sa ďalej ako tento proces prebehol a či vôbec, ako k záležitosti pristupovala polícia. Dotazník je teda pomerne podrobný, čo má za normálnych okolností negatívny dopad na množstvo ľudí, ktorí ho vyplnia. Zhodnotili sme však, že vzhľadom na chýbajúce dáta v tejto oblasti je takýto detailný výskum potrebný. Pôvodný zámer boli osobné rozhovory v kombinácii s fokusovými skupinami, čo však kvôli prísnyh pandemickým opatreniam nebolo možné nakoniec realizovať a preto sme zvolili formát detailných online dotazníkov.

Primárnu cieľovú skupinu predstavovali migrantky a migranti žijúci na území SR, moslimky a moslimovia (cudzinci ako aj konvertiti) a utečenci/-kyne. Sekundárnou boli osoby bez rozdielu v pôvode, ktoré sa stali svedkom alebo priamo obeťou trestných činov z nenávisťi. V dotazníku sme sa pýtali, či dotyčná osoba alebo ich rodinný príslušníci boli obeťou diskriminácie, šikany, vyhrážok, zastrasovania, útoku alebo iných nenávisťných skutkov pre svoj pôvod či vierovyznanie. INS podporila príspevok o spustení dotazníka aj platenou reklamou, čím sa nám podarilo zacieliť najmä hejterov a pasívnych zvedavcov, o čom svedčí návštevnosť dotazníka: 914 návštev, 127 vyplnených, 787 iba zobrazení. Tento údaj môže indikovať, že téma zaujala. Celkovo dotazník vyplnilo 127 respondentov, čo vysoko prekonal naše očakávania. Medzi opýtanými bolo 43,3 % mužov a 56,7 % žien, najčastejšie vo veku 35-39 rokov (21,3 %). 30,7 % opýtaných má ukončené vysokoškolské vzdelanie II. stupňa a 29,1 % opýtaných má ukončené stredoškolské vzdelanie. 75,6 % opýtaných bolo moslimského a 11,8 % kresťanského vierovyznania. 67,7 % opýtaných má slovenské občianstvo, 23,6 % sú občanmi krajín mimo EÚ a 15 % občanmi krajín EÚ. 83,5 % má na Slovensku trvalý či dlhodobý a 11,8 % prechodný pobyt.

Obrázok 1 a 2: Propagačné materiály INS a Ligy za ľudské práva k výskumu islamofóbie

ZISTENIA

Jednoznačným akútnym problémom je pretrvávajúce nereportovanie trestných činov z nenávisťi a skutočnosť, že islamofóbia nie je legislatívne ukotvená, ide o právne nejasný termín, a pokiaľ ide o nenávisťné trestné činy namierené voči moslimom, absentujú oficiálne štatistiky.

Počas 104 dní sme docielili 127 plne vyplnených dotazníkov od 72 žien (56,7 %) a 55 mužov (43,3 %). Treba však poznamenať, že strach a nepríjemné zážitky dotazovaných sa ukázali ako silné determinanty, preto sme online dokázali osloviť a presvedčiť menej respondentov ako by sme zrejme dokázali cez priame osobné stretnutia.

Na základe výsledkov je zrejmé, že až 59,1 % respondentov bolo priamo obeťou nenávisťného trestného činu, šikany, zastrasovania či diskriminácie pre svoj pôvod, alebo náboženstvo. Ďalších 55,9 % bolo svedkami diskriminácie voči osobám s odlišným pôvodom alebo náboženstva. Viac ako polovica respondentov uviedla, že išlo o opakované útoky, nie jednorazové. Napriek tomu až 89,6 % respondentov uviedlo, že skutok nikde a nikomu nenahlásili. V prevažnej väčšine prípadov (73 %) išlo o verbálne útoky. 39 % reportovalo nenávisťné pokriky, 27 % zažilo odmietnutie komunikácie a 20,3 % útokov obeť či ich rodinní príslušníci vyhodnotili ako

obťažovanie alebo zastrašovanie, predovšetkým cez telefón a mailom. Preukázalo sa, že útoky sa často dejú v interakcii s neznámymi a vo virtualnom svete, čiže tí, ktorí ich osobne nepoznajú. Päť respondentov zažilo aj fyzické útoky. K týmto incidentom dochádzalo najčastejšie (53,2 % prípadov) pri interakcii s neznámymi ľuďmi vo verejnom priestore. Druhým najčastejším miestom útokov bol internet (37,7 %). K útokom často dochádzalo tiež na pracovisku, v škole a pri kontakte s rovesníkmi a priateľmi. Pokiaľ sa útok stal v školskom prostredí, v 54,3 % prípadov bol aktérom iný žiak, v 28,6 % rodič a 20 % priamo učiteľ.

Respondentov sme sa ďalej pýtali, čo bolo podľa ich osobného názoru hlavnou príčinou toho, že k týmto útokom došlo (mohli označiť viac ako jednu odpoveď). Hlavným motívom trestných činov z nenávisti je – na základe odpovedí – ich odlišné vierovyznanie, teda islám. Konfesia bola dôvodom útoku u 62,3 % respondentov. Druhým najčastejšie uvádzaným dôvodom bol fakt, že obeť bola cudzincom (31,2 %) a tretím (23,4 %), že obeť má iný výzor (napr. oblečenie, úprava vlasov a pokrývky hlavy atď.). Respondenti boli následne vyzvaní, aby opisali konkrétnu udalosť, ktorá sa im prihodila, pričom mali možnosť túto otázku vyplniť alebo preskočiť. Získali sme spolu 58 odpovedí – 58 opisov konkrétnych útokov. Napríklad (odpovede uvádzame v pôvodnej podobe, vrátane preklepov):

1. *“V škole deti čelili šikane kvôli farbe pleti a náboženstvu, neriešil nikto museli sme zmeniť školu, zo strany polície sme čelili nezmyselnému obvineniu, nátlaku a vyhrážaniu sa z dôvodu náboženského, bežne čelíme hanlivým pokrikom, kvôli viere, urážkam, zo strany jedných susedov čelíme denne šikane ktorú sme aj hlásili na políciu nikto s tým nič nerobí”*
2. *”Spisovanie petície proti tomu aby moja dcéra navštevovala základnú školu s inými deťmi”*
3. *“...odkedy žijem opäť na Slovensku, zabudla som aký su tu ľudia rasisti. Som tmavšej pleti a každý na mňa pozerá cez okuliare, ľudí na ulici, či v obchode, či pri pohovore. Je to strašné. V inej krajine som sa nikdy necítila menejcenná ako tu.”*
4. *“Naše dieťa bolo vylúčené zo súkromnej ZŠ na podnet a žiadosť ostatných rodičov, riaditeľka ich žiadosť podporila s argumentom, že musí rešpektovať prianie rodičov, resp. že odchod viacerých žiakov by bola pre ňu väčšia finančná strata ako strata jedného obetného baránka. Našu prosbu o stretnutie s rodičmi a vysvetlenie si vzniknutej situácie, rodičia odmietli. Pomohlo nám presťahovanie a zmena školy. Triedny učiteľ, ktorý vnímal situáciu zblízka a protirečil riaditeľke, taktiež odišiel zo školy...”*
5. *“Behem prednasky z gynekologie a porodnictvi na me fakulte mediciny*

profesor hovoril o muslimkach a islamu hanlive a lzive, zpusobem který urazel me a moje nabozenstvi, podnecoval k nenavisti a diskriminaci na zaklade nabozenstvi. V dalsi situaci jsem byla diskriminovana na pracovisti a pozadana o stazeni fotek ze zdravotnicke souteze s oduvodnenim, ze muj hijab neni soucast pracovni uniformy kterou mam na fotkach na sobe (nakonec ke stazeni fotek nedoslo)”

6. *„Môj syn bol diskriminovaný a šikanovaný v škole. Už od prvého ročníka na ZŠ. Pedagógovia nečinne prizerali ako iné deti urážali a šikanovali moje dieťa kvôli farbe jeho pleti, kvôli zlému skloňovaniu v slovenčine. Dokonca ho urazili aj za to, že vedel po anglicky lepšie ako oni – je to jeho prvý jazyk. A ďalší prípad sa nám stal s členom vzdialenej rodiny. Bola som tehotná a poprosila som môjho vtedy 8/9 ročného syna aby mi zapol sandále na nohách. A táto osoba zrovna prechádzala okolo, keď povedala: to máš super vymyslené, že máš malého černoča na obúvanie topánky.“*
7. *„Napádal ma najskôr slovne a neskôr sa to vyhrotilo aj do fyzického ataku, môj svokor, svokra iba slovne narážky. Taktiež útočili slovne na manželku, pretože nesuhlasili, že si zobrala za manžela araba, moslima. Tiez na nu vyvíjali psychický nátlak počas tehotenstva s naším prvým synom.“*
8. *“Verbálne útoky na mňa v sprievode mojich detí. Prvý na zastávke MHD, podgurážený muž pokrikoval a komentoval, nezastal sa nás nikto, odpovedala som mu ja. Druhý stará pani mi nadávala a pokrikoval, dôchodkyňa, bola som v sprievode 2 kamarátiek Sloveniek, nemoslimiek, aj s dvoma deťmi cestou do škôlky, jedno dieťa bolo moje a druhá kamarátka, zastali sa má kamarátka, došlo k slovnej hádke s pani, ktorá sa začala vyhrážať aj im.“*

Respondenti o incidentoch, ktoré zažili, najčastejšie hovorili so svojimi partnermi a priateľmi. Naopak so zamestnávateľmi či učiteľmi o nich hovorili najmenej často. Dôležitou súčasťou výskumu bola otázka, či respondenti útok oznámili na políciu, prípadne požiadali políciu o pomoc. Pokiaľ tak urobili, zaujímali sme sa, aký bol postup polície v tomto procese. 89,6 % respondentov uviedlo, že políciu nekontaktovalo. Obrátili sa na ňu 8 ľudia (10,4 %). Následne sme sa pýtali, aký bol priebeh konania na polícii, či ich policajti brali vážne a ako sa k nim správali. Dostali sme štyri jasné odpovede:

1. *„Nebrali to vážne skôr sa stále postavili na stranu agresora.“*
2. *„Policajt nebral nás vážne, smial sa, že to nebolo rasistický útok, odvtedy sme nič nepočuli od polície.“*
3. *„Pred pár rokmi sa mi vyhrážali jedny, že mi podpália auto a že ma chytia*

a znásilnia do všetkých otvorov, polícia ma vysmiala, dala im pokutu 30 eur a povedali mi, že nemám provokovať a nikto mi nebude nadávať a že čo sa bojím malých detí?!“

4. *„V minulosti veľmi laxný prístup. Policajti boli členmi extrémistických hnutí. Veľmi veľmi zle to tu bolo. A este asi aj bude.“*

Traja respondenti uviedli, že incident, ktorí zažili, bol riešený prostredníctvom súdu. V štyroch prípadoch bol respondentom počas vyšetrovania alebo súdneho pojednávania štátom pridelený tlmočník, v štyroch prípadoch bola poskytnutá bezplatná právna pomoc a v dvoch prípadoch boli podľa respondentov osobné údaje a výpoveď anonymizované. Tých, ktorí skutok polícii nenahlásili, sme sa pýtali, čo bolo hlavným dôvodom. 46,8 % uviedlo, že si myslelo, že sa aj tak nič nezmení, 41,6 % si myslelo, že ich polícia nebude brať vážne a 15,6 % nevedelo, na koho sa obrátiť. Na hypotetickú otázku, či by opýtaní boli ochotní danú situáciu riešiť prostredníctvom súdu, 22,1 % odpovedalo, že áno, 45,5 % nie a 32,5 % sa nevedelo rozhodnúť. Tých, ktorí by situáciu na súde riešiť nechceli, sme sa ďalej pýtali, prečo. Dostali sme 33 odpovedí, pričom väčšina v tom buď nevidela zmysel, neverila, že by to bolo úspešné, nemali dôveru v súdnictvo, alebo ich odrádza dĺžka súdneho konania.

Pýtali sme sa tiež, na ktoré inštitúcie sa v minulosti dotazovaní obrátili, prípadne na ktoré by sa obrátili v budúcnosti. Najviac (50,6 %) by sa obrátilo na Islamskú nadáciu na Slovensku, 48,1 % na Ligu za ľudské práva a až následne, 44,2 % na Políciu Slovenskej republiky. 29,9 % by sa obrátilo na verejnú ochrankyňu práv.

Napriek všetkému sa v ďalšej časti dotazníka 58,3 % respondentov vyjadrilo, že sa na Slovensku cíti bezpečne. 21,3 % sa tu bezpečne necíti a 20,5 % nevedelo odpovedať. Tých, čo sa bezpečne necítili, sme sa pýtali, prečo. Dostali sme 32 odpovedí. Najčastejšie sa objavovali obavy z extrémizmu a islamofóbie. Viackrát bola tiež ako dôvod uvedená nadmerná konzumácia alkoholu v spoločnosti. Pre ilustráciu uvádzame niekoľko z nich:

1. *„Ani nie tak kvôli vierovyznaniu, ako z dôvodu častej kriminality spôsobenej alkoholizmom. Ísť večer po nejakej zadnej ceste nie je veľmi bezpečné.“*
2. *„Bojím sa vyjadriť svoju vieru kvôli šikane, počula som aj o fyzickom násilí voči ženám v hijabe.“*
3. *„Celkom sa cítim bezpečne. Sú chvíle, kedy si uvedomujem ak by som sa dostal do nejakého problému alebo konfliktu s niekym všetci budú proti mne a nemám sa na koho obrátiť a tým pádom som prehnane slušní až zbabelý.“*
4. *„Slovenská spoločnosť je podľa mňa veľmi homofóbna a xenofóbna. Ľudia*

okoloidúci sa často nezaujímajú a odvracajú ak vidia, že sa deje nejaká nepravosť, nechcú byť toho súčasťou. Niekedy sa obávam, že sa niekomu nebude páčiť, ako vyzerám, pretože sú extrémistické skupiny a zároveň keď aj robia niečo zlé, tak okoloidúci to ignorujú, lebo sa boja.“

Ďalej sme sa pýtali, či zažili prípad diskriminácie, šikany, vyhrožok, zastrasovania, útoku alebo iných nenávistných skutkov voči inej osobe alebo osobám s odlišným pôvodom alebo náboženstvom, pričom oni sami boli svedkami tejto udalosti. 55,9 % odpovedalo áno a 36,2 % nie. Následne sme ich vyzvali, aby danú situáciu opísali. Dostali sme 38 odpovedí. Pre ilustráciu uvádzame vybrané:

1. *„Išla som na autobusovú zastávku pri Zochovej v Bratislave. Bola tam žena v hijabe s dieťaťom v kočíku. Z vedľajšej ulice prichádzala skupinka mužov, možno mali aj vypité. Začali po nej pokrikovať, plúť, nadávať a začínali byť agresívni. Túto ženu som stiahla do inej uličky a spolu sme odišli. Myslím, že sme boli obe v šoku a ja som sa tiež bála o svoju bezpečnosť, lebo ich urážky začali byť namierené aj na mňa. Našťastie bol medzi nami dostatočný odstup a skupina nás neprenasledovala.“*
2. *„Máme hydinovú farmu. Jeden zo zamestnancov je moslim a zarezáva kurčatá v súlade s islamom. Preto sme chceli ponúknuť halal kurčatá moslimom v okolí, keďže je to nedostatkový tovar. Kresťania však vyjadrili svoje obavy a dokonca mi jedna zákazníčka povedala že už u mňa potom nakupovať nebude a je si istá že aj iní kresťania s tým nebudú súhlasiť. Prišli by sme teda o zákazníkov.“ (slovenská kresťanka vydatá za migranta)*

Respondentov sme sa tiež pýtali, ktoré faktory podľa nich najviac prispievajú k zvyšovaniu diskriminácie, šikany, vyhrožok, zastrasovania, útokov alebo iných nenávistných skutkov voči osobám s odlišným pôvodom alebo náboženstvom (mohli zvoliť viac ako jednu možnosť). Podľa 69,3 % je dôvodom „mediálne zobrazovanie etnicky a nábožensky odlišných skupín“, podľa 63,8 % „nedostatočné skúsenosti Slovákov s odlišnosťou“ a podľa 54,3 % „stereotypy a predsudky verejnosti“. Podľa 81,1 % opýtaných by väčšia informovanosť a lepšia ochrana obetí diskriminácie, šikany, vyhrožok, zastrasovania, útokov alebo iných nenávistných skutkov prispela k nahlasovaniu takýchto skutkov orgánom činným v trestnom konaní.

ODPORÚČANIA

Predkladaný výskum je súčasťou širšieho úsilia o zmapovanie stavu islamofóbie a proti-utečeneckého/proti-cudzineckého sentimentu na Slovensku. Naším zámerom bolo identifikovať obeť, problémy a bariéry, akým čelia, so zámerom zviditeľniť problematiku nenávisti a obetí trestných činov. Výsledky budú v najbližšom období priebežne publikované na našich sociálnych sieťach. Zároveň paralelne prebieha mediálna analýza – zber dát z vybraných slovenských médií so zameraním na vybrané kľúčové slová spojené s islámom, moslimami, utečencami a cudzincami. Cieľom je potvrdiť alebo vyvrátiť tézu, ktorá zaznela i v tomto výskume, že médiá zjednodušujúcim či skresľujúcim spôsobom zobrazujú témy z kľúčových slov, čím prispievajú k nárastu nenávistných prejavov voči týmto osobám. Odhalením medzier v ochrane obetí prostredníctvom komplexnej analýzy slovenskej legislatívy a súhrnným vyhodnotením výsledkov mapovania nenávisti prinášame nasledovné odporúčania na zlepšenie ochrany obetí trestných činov z nenávisti a islamofóbie:

1. vo vzťahu k verejným činiteľom a štátnym orgánom: jasné a konzistentné odmietanie nenávistne motivovaných útokov a všetkých prejavov islamofóbie a xenofóbie voči utečencom, cudzincom a moslimom žijúcim na Slovensku,
2. vo vzťahu k médiám: vyhýbanie sa stereotypom a zovšeobecňovaniu pri reportovaní o utečencoch, migrantoch a moslimoch v médiách, prinášať viac pozitívnych príbehov a príkladov z radov utečencov, migrantov a moslimov,
3. vo vzťahu k právnemu prostrediu: aby utečenci a cudzinci ako obeť nenávistných trestných činov boli vždy identifikovaní ako obzvlášť zraniteľné obeť, čím získajú postavenie a práva obzvlášť zraniteľnej obeť vyplývajúce zo zákona o obetiach, zaviesť opatrenia na povzbudenie nahlasovania trestných činov z nenávisti, zlepšenie informovanosti utečencov a cudzincov o nenávistných trestných činoch, postupoch a dostupnej pomoci.

Veríme, že sa nám podarilo začať úspešný boj proti nenávisti a islamofóbie. Naše zistenia sú odrazovým mostíkom pre ďalšie aktivity v tomto smere, ktoré priamo podporujú úsilie zviditeľniť problematiku a zlepšiť situáciu. V projekte SalamSK je zakomponovaná symbolika moslimského pozdravu (as-salámu alajkum/mier s vami) a nádej symbiózneho spolunažívania aj v rámci Slovenska. Cieľom výskumu bolo prispieť k pozitívnej zmene a posilniť ochranu obetí nenávistných trestných činov.

LITERATÚRA

- Analýza postavenia a ochrany obetí nenávistných trestných činov z radov utečencov a cudzincov žijúcich na Slovensku*, 2021. Liga za ľudské práva, noviny [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: <https://www.hrl.sk/sk/co-robime/Kniznica/analyzy-a-pozicne-dokumenty>.
- ČTK – Na Slovensku sa množia útoky na moslimky, Somálčanku v Bratislave napadli šesťkrát, 2016, In *Hospodárske noviny* [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: <https://slovensko.hnonline.sk/822288-na-slovensku-sa-mnozia-utoky-na-moslimky-somal-canku-v-bratislave-napadli-sestkrat>.
- GALLO KRIGLEROVÁ, Elena – KADLEČÍKOVÁ, Jana – HOLKA CHUDŽÍKOVÁ, Alena – PÍŠOVÁ, Michaela. 2021. *Cudzie nechceme, svoje si nedáme – nová analýza postojov voči cudzincom, postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku, analýza kvalitatívneho a kvantitatívneho výskumu*. Centrum pre výskum etnicity a kultúry, [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: http://cvek.sk/wp-content/uploads/2021/05/Cudzie_nehceme_Analyza_final_edited.pdf.
- Islamská nadácia na Slovensku. Výročné správy o islamofóbie na Slovensku, 2013 – 2020, In *ISLAMONLINE.sk* [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: <https://www.islamonline.sk/islamophobia-in-slovakia/>.
- Islamská nadácia na Slovensku. Facebook. [online] [cit. 15-9-2021] Dostupné na: www.facebook.com/islamonline.sk.
- JABŮRKOVÁ, Natália. 2021. Robert Fico (Smer-SD) sa pustil do politológa Jozefa Lenča. Ste xenofóbny fašista, odkázal mu odborník, 2021, In *Noviny.sk* [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: <https://plus.noviny.sk/626464-robert-fico-smer-sd-sa-pustil-do-politologa-jozefa-lenca-ste-xenofobny-fasista-odkazal-mu-odbornik>.
- LENČ, Jozef. 2006. Možnosti a formy integrácie islamu v prostredí strednej Európy. In Goňcová, M. (ed.). *Střední Evropa a evropská integrace*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-4194-3.
- LETAVAJOVÁ, Silvia – HEČKOVÁ CHLEBCOVÁ, Andrea – KRNO, Svetozár – BOŠELOVÁ, Miriama. 2020. *Novodobé migrácie vo verejnej, mediálnej a politickej diskusii*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. ISBN 978-80-558-1631-9.
- OSCE ODIHR Hate Crime Reporting, 2019, In *hatecrime.osce.org* [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: <https://hatecrime.osce.org/slovakia?year=2019>.
- Pozičný dokument k publikácii: „Utečenci a migranti ako obeť nenávistných trestných činov – prevencia, pomoc a ochrana. Právna analýza a zistenia z mapovania situácie v teréne.“ 2021. Liga za ľudské práva, [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: [https://www.hrl.sk/userfiles/files/Pozičný%20dokument\(1\).pdf](https://www.hrl.sk/userfiles/files/Pozičný%20dokument(1).pdf).
- SITA, 2016, Pravda.sk – Fico v rozhovore: Nechceme meniť tradície, islam tu nemá miesto, In *Pravda.sk* [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/394210-fico-v-rozhovore-nehceme-menit-tradicie-islam-tu-nema-miesto/>.
- Správa ECRI o Slovenskej republike, šiesty monitorovací cyklus*, prijatá 1. októbra 2020, uverejnené 8. decembra 2020, European Commission against Racism and Intolerance, [online] [cit. 15-9-2021]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a08a>.

ŠOMODIOVÁ, Katarína. 2017. Islam na Slovensku: minulosť a súčasnosť. In *Muslims are: predsudky, mýty, bariéry a ako proti nim bojovať*, Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. ISBN 978-80-89571-11-6.

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

WIESHAIDER, Wolfgang. 2005: Právni postavení muslimské menšiny v Rakousku. In Moravčíková, Michaela – Lojda, Miroslav (eds.). *Náboženská sloboda a jej aspekty. Islam v Európe*. Bratislava: CEP a ÚVŠC.

KONTAKT

Mgr. Zuzana Hasna

Islamská nadácia na Slovensku
Obchodná 556/31, 811 06 Bratislava
E-mail: info@islamonline.sk

Mgr. Maroš Žofčín

Islamská nadácia na Slovensku
Obchodná 556/31, 811 06 Bratislava
E-mail: info@islamonline.sk